

Peter Dijkstra

Voor deze gedichtbespreking ging Peter Dijkstra naar een basisschool. Onder zijn leiding concentreerden leerkrachten zich op een gedicht van Willem Jan Otten. Peter laat meeluisteren met het gesprek, meelesen met zijn interpretatie van Ottens pennenvrucht om tot slot terug te keren bij een eventueel vervolg op zijn socratisch gesprek. 'Na een halfuur hadden we alleen nog vragen en een paar aanwijzingen.'

Gesprekken en gedachten bij een gedicht

Springen moeten én willen

OP DE HOGE

Liep augustus op zijn einde,
sloot de badmeester de hokjes af,
fietste neuriënd september in.

Niemand was er dan ook bij
dat ik de plank betrad. Ik was
geblinddoekt als een deserteur.

Dit zijn de stappen bang bang bang.
In het Bospad op de hoge
zweet men het peentje bangverlang.

De zon stond even laag als ik en stond
op punt van zakken in de grond.
Wie mij naar boven had gebracht?

Ach mijn lief. En ik wist: morgen
word ik wakker maar ontkomen
kan ik niet. Uit de schoonspringdroom

ontwaakt men met de schoonspringdroom.
Ik wist: ik maak ze nu dan dus.
De aanstalten. Ik sta precies

zo hoog als nodig om bevreesd te zijn.
Dit is de toegedachte afstand tot
het lussenwevend water doopselzacht.

Het heeft me altijd opgewacht -
maar waarom vrees ik dan ineens het bad
alsof het heel snel leeggelopen is?

Dat zo ik sprong – ik wil, ik wil –
ik vallen zou en niets mij ving?

Uit: Otten, W.J. (2003). *Op de hoge*. Amsterdam: Van
Oorschot.

Het gesprek stukt ...

Voor wie dit gedicht voor het eerst leest, lijkt het wellicht een beschrijving van de angst voor het springen. Met leerkrachten van een basisschool praatten we over dit gedicht. Sommigen konden zich de angst herinneren zo hoog te staan. Een ander moest sterk denken aan de zwemmiddagen toen ze vijftien jaar was en er ook een hoge duikplank was, waar zij vanaf dook zonder angst. Iemand anders vond de zin 'de zon stond even laag als ik' erg mooi. 'Veel woorden en zinnen laten zien dat er meer wordt bedoeld. Er is sprake van angst en huiver'

zei weer een ander. Deze opmerking zette ons op een ander spoor. Tastend en vragend. Andere woorden bleven nu haken: 'lussenwevend', 'doopselzacht', 'ik was geblinddoekt als een deserteur'. En welke droom is constant in het hoofd van de ik, 'de schoonspringdroom'? Wat was dan precies deze droom, die ook bij het wakker worden niet meer weggaat? Een halfuur praten was niet genoeg om het gedicht te kunnen doorgronden. Eigenlijk zaten we vast en hadden we alleen nog maar vragen en een paar aanwijzingen. Het gedicht gaf zich nog niet prijs. Ik kreeg als gespreksleider de vraag hoe ik verder zou zijn gegaan. Ik weifelde even over het antwoord en wist het niet precies. Nu meen ik het te weten, maar dat vertel ik aan het einde van deze bespreking. We hebben eerst nog een weg te gaan. Ik ga nu als individuele lezer verder met het gesprek. Dit noem je dan 'interpretatie', maar het is niet meer dan een voorlopige stolling van een gesprek dat nog voortduurt.

Deserteur

Iemand stapt alleen op de hoge duikplank in een verlaten zwembad – de badmeester heeft fluitend de

boel afgesloten – en voelt zich een deserteur. In de oorlog werd zo'n soldaat nogal eens gedood. Angst voor de dood voelt de ik. Je hoort hem lopen in de stilte van het Bospad. 'Bang, bang, bang' klinkt bijna als 'pang, pang, pang'. De laatste stappen tot de rand. De kinderlijke uitdrukking 'peentje bangverlang' versterkt alleen maar de existentiële angst waarvan hier sprake is. Wie kent die angst als kind niet, dat je zeker weet dat je meegenomen wordt, dat je zeker weet dat er een monster achter die boom zit ... Maar, de ik voelt zich ook naar boven gestuwd door iemand buiten hem. Hij noemt hem 'Ach mijn lief'. Een Bijbels aandoende uitspraak, evenals 'doopselzacht'. De ik staat daar doodsbang, in hevige worsteling. Zal hij springen? Want hij moet van zijn lief. De zon is niet tot troost, want zij staat net zo laag als hij. Helemaal alleen zal hij moeten springen. De natuur biedt geen troost of ander zeker perspectief. Toch spreekt hij over de 'schoonspringdroom'.

Schoonspringdroom

Heeft dit – zelfverzonnen woord – niet te maken met het doopselzachte water? Waarom noemt hij het water eigenlijk 'doopselzacht'? Is dat enkel beeldspraak of wordt er meer mee bedoeld? Woorden zijn in gedichten niet wat ze schijnen of lijken. Zo ook hier. Het water is letterlijk doopwater, eigenlijk is er geen beeldspraak. Het woord 'schoonspringen' komt dan ook in een ander licht te staan. Schoonspringen kan van de duikplank, maar wie in het doopselzachte water springt, hoeft niet bang te zijn en wordt schoon, oftewel nieuw! En daar is de ik juist bang voor. Daarom voelt hij zich een deserteur, omdat hij zijn oude leven moet achterlaten. Zijn oude leven moet dood. Niet meer vertrouwen op de menselijke rede met al zijn prachtige vondsten. Willem Jan Otten beschrijft hier zijn bekeringservaring. De zon zou de zon van de rede kunnen zijn. Die staat net zo laag als hij en staat op punt van zakken, net als hij. De zon gaat mee ten onder. De menselijke rede is uiteindelijk ijdel, wind, niets, om met Prediker te spreken. Otten weet dat, en toch is hij doodsbang. Stel dat het water opeens niet echt is, maar weg blijkt te zijn? De angst is niet alsof, hij is écht. Net zo echt als de angst die iedereen wel eens heeft bij het duiken in water: stel dat het opeens weg is? Of: stel dat onze wereld niet de echte wereld is, maar een ingebeelde?

Het woord 'schoonspringdroom' wordt tweemaal genoemd in ongeveer het midden van het gedicht. Ook het twee keer noemen en de centrale plek duiden erop

dat hier de sleutel van het gedicht verborgen ligt.

De sprong van het geloof

In navolging van Kierkegaard spreekt Otten hier over de sprong. Het is de sprong van het geloof waarvoor je in volle overgave alles moet loslaten, je zekerheden, ook je twijfels, de hele zichtbare wereld waar je je vertrouwen op stelt. En je duikt in een andere wereld. De wereld van de Ander.

Hij noemt God niet bij de naam, omdat hij dat niet kan. Daarvoor is Hij te heilig en daarvoor is zijn worsteling te menselijk. Otten komt uit het land van de menselijke rede en duikt vol overgave in de wereld van het geloof. Otten heeft gesprongen, dat weten we. Hij sprong daarmee letterlijk van de ene wereld in de Andere. Meer zinnen komen zo in een betekenisvol verband te staan. 'Het heeft me altijd opgewacht' verwijst naar de gelovige ervaring dat God het is die ons riep. Otten is een geroepene die niet anders kon dan springen en dit toch geheel vrijwillig deed. Maar nogmaals, er komen bijna geen geloofswaarden voor in dit gedicht. We moeten ervoor oppassen er een dogmatisch schema op te plakken. Dat zou niet juist zijn, dat zou de authenticiteit van het gedicht tenietdoen. Elders doet Willem Jan Otten wel verslag van zijn bekeringservaring, maar dan praat hij erover (in zijn *Zomerdagboek* bijvoorbeeld). Hier laat hij de ik het moment van voor de bekering, van voor het weten in het geloof – om het zo maar eens te zeggen – beleven. En dat kan alleen met verhevigde gewone alledaagse woorden. Bijna alleen, want toch sluipt er een woord in het gedicht dat wel duidt op de tijd na zijn bijzondere ervaring, namelijk het woord 'doopselzacht'. Je kunt dit alleen weten als je dit water

hebt gevoeld, ervaren, geproefd.

De nacht van het geloof

Willem Jan Otten lijkt in het gedicht ook nog te verwijzen naar een andere grote denker en gelovige uit de christelijke traditie, namelijk Johannes van het Kruis. De zon van deze wereld, de ons bekende wereld (en ook van de rede?) staat op punt van zakken, van ondergaan. De mens komt terecht in de duisternis, in de nacht. Johannes van het Kruis noemt 'de nacht van het geloof' een fase waar iedere gelovige doorheen moet. Otten was bereid dit te doen en hij heeft het gedaan. Hij sprong ... en werd opgevangen. Maar dat is een ander verhaal. De filosoof (ook net als Willem Jan Otten katholiek) Charles Taylor noemt kunst in het algemeen 'bevroren persoonlijke communicatie' (*Bronnen van het zelf*). Dit gedicht is daar een prachtig voorbeeld van, meen ik.

Het gedicht teruggeven

Hoe zou ik verder met het gesprek zijn gegaan? Ik had het gedicht moeten teruggeven. In kleine groepen hadden de leerkrachten het opnieuw moeten lezen en overdenken, proeven, voelen. Eén deelnemer zei op weg naar het koffieapparaat dat hij halverwege mijn voorleessessie al was afgehaakt. Het ging te snel voor hem. Ik had het nog een keer moeten lezen met hen. Ik ging gewoon te snel. En dat past niet bij het lezen van gedichten. Vertragen is het motto.

Peter Dijkstra is docent Nederlands bij Driestar educatief. Hij is eveneens lid van de kenniskring exemplarisch onderwijs.

Citaat:

'Overall begeeft het grote zich in het kleine – het vermogen daartoe is welhaast de toetssteen van grootheid.'

C.S. Lewis (1994), *Wonderen*, Franeker: Van Wijnen, p. 141.